

העצה תל"ב

מס' 716
מס' 3 א

לא בן לבו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים ויגרש אותם מאת פני פרעה (י:א)

ורחץ בשולחן ערוך (א"ח סי' תעג סי') נפסק: "נוטל ידיו לצורך טיבול ראשון, ולא יברך על הנטילה". והמשנה ברורה (שער הציון אות טט) מציין: "ויש מאחרונים שכתבו דאפילו אותן שאין נוהגין בכל השנה ליטול ידיהם לדבר שטיבולו במשקה, היום יטלו, כדי שישאלו התינוקות על השינוי, עין חק יעקב".

ההסבר להקפדה זו הוא, כיון שביהדות כל התחלה חדשה משפיעה לעשותה בצורה המושלמת ביותר, כיון שההתחלה משפיעה על כל מה שיבוא בעקבותיה, וכדברי שלמה המלך בספר קהלת (ח, ה): "טוב אחרית דבר מראשיתו". האחרית תהיה טובה על פי הראשית. מטעם זה יש אומרים שכן המתחיל את עבודתו במקדש, ביום הראשון דינו ככהן גדול, והוא חייב להשאר במקדש ואינו נטמא לאף אחד מקרוביו. כמו כן, כאשר היהודים חזרו לבית המקדש בימי החשמונאים, אף על פי שטומאה הותרה בציבור והיה מותר להדליק את המנורה בשמן טמא, הם טרחו למצוא שמן טהור דוקא. וכיון שבאמור גם ליל הסדר הוא התחלה חדשה יום ההולדת של עם ישראל כדברי הנביא יחזקאל (טו, ה), לכן כל דבר שעושים בלילה הזה בשלמות ובשמחה, ילווה אותנו כל השנה.

ורחץ

בשלב זה של הסדר ישנו דבר מעניין. הוא השלב היחיד המחובר לשלב הקדם עם השלב החיבור, ורחץ, מה שלא נמצא בשלב אחר. הסיבה לכך היא שקדש ורחץ משולבים יחדו, שכן אין טהרה בלי קדושה, ואין קדושה בלי טהרה.

ורחץ

בשלב זה של הסדר ישנו מנהג מעניין שנוהגים בו רבים. הילדים והנכדים מביאים למקום הוריהם וקניניהם בשולחן הסדר נטלת מים וקערה ליטול את ידיהם. כיון שלא מצאתי טעם לכך, עלה בדעתי לומר שהיסוד הוא כדלהלן. בליל הסדר יעקב אבינו זכה לברכת יצחק אביו, כמובא לעיל מפרקי דרבי אליעזר. יעקב זכה לכך אף על פי שעשה דבר המנוגד למהותו ורצונו, שהרי קיבל את הברכות על ידי שאמר ליצחק אביו אני עשו בכורך, ויעקב אבינו הרי מדתו אמת. הסיבה שיעקב אבינו נהג כך היא כיון שרצה לכבד את אמו שצוותה עליו לעשות כן, כנאמר בפרשת תולדות (בראשית כו ח-ו):

ועתה בני שמע בקולי לאשר אני מצוה אתך: לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדי עזים טובים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב: והבאת לאביך ואכל בעבר אשר יברך לפני מותו:

ובאור החיים הקדוש (שם כז):

שמע בקולי, פירוש, הגם שיש בדברים אלו כגניבת הדעת, עם כל זה יש לך לשמוע בקולי, פירוש, מלבד חיוב מצות כיבוד אב ואם שהיא מצות עשה, גם היא נביאה,

השקלא וטריא בין פרעה ומשה מתבאר בדברי "בעל הטורים": דפרעה רצה לשלוח אלו שהם בני עשרים עד ששים וטען הלא בין כך לא תכנסו לא"י, וזהו ראו כי רעה נגד פניכם, וענה לו משה 'בנעוריו ובזקננו נלך', דהיינו הפחותים מבן כ' והמבוגרים על ששים הם יכנסו לא"י עכ"ל, עיי"ש אבל מה שנראה לי דיוצא מדבריו דרצה פרעה לשלוח אלו מבין עשרים ועד בן ששים וזהו 'לכו נא הגברים'. ובארתי כבר דוזה באמת עצת הרשעים מדור דור העומדים עלינו ועיקר מטרתם להפריד בין הדורות — ובשעה שהוא מפריד את אלו מבין כ' ועד בן ס' ונשארו רק נערים פחותים מכ' וקנים למעלה מס', א"כ אותם האגודות לא יבינו אחד את השני, וממלא תיכטל המסורה מביניהם, שהיא העיקר ושעליה מושתתת היהדות, דכשמבטלים מסורת אבות ונעשה הפסק בין הדורות יש בזה חורבן והרס ושאיה וצריך שוב לכה"פ ג' דורות למען תספר באזני בנך ובנך עד שישוב המסורה על איתנו — ובוה וד' טמון רשעת פרעה. וצריך גם להבין דאותו האגודה האמצעי דהיינו מבין כ' עד ס' הוא הברית התיכון ומסור המסורה בין הזקנים לבין הנערים. וראינו בדורנו-אנו איך אותו הרשע ימש"ו שרצח מליוני מאחינו קדושי עליון, אמנם עשה קרע גדול במסורה ואבדנו אותם קדושים שהיו צריכים להנחיל לנו דרך אבותנו מדור דור, וחסד גדול עשה לנו הקב"ה והשאיר לנו אותם מאורי האומה פליטי אש וחרב שניצולו בדרך נסים יוצא מכל גדרי הטבע והם הם אלו שהמסורה עדיין בידם והם החזירו עטרה ליושנה להדריך את דור יתום זה בדרך ישראל סבא — וזהו שענה לו משה, טועה אתה כי לא תצליח בזה להפריד ביננו כי "בנעורנו ובזקננו נלך" ומסורת התורה בידינו.

ובוה אפשר לפרש בדרך פשוט מה שדשו בה רבים לבאר מה שבקש הקב"ה 'דבר נא באזני העם ושאלו איש מאת רעהו כלי כסף וכלי זהב וכו' וכו', ובארו חז"ל שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים, ורבו הפירושים ואכ"מ. אבל לפי הנ"ל אפשר

לבאר בפשיטות, דכיון דהי' מסופה בידי אברהם עוד לפני ד' מאות שנה כי הי' גאולה ובאותו גאולה הי' רכוש גדול, א"כ אי אפשר לשנות המסורה שהי' מקובל מאבותנו מדור דור, ומה שאמר שלא יאמר אותו צדיק - היינו דלא יהי' ח"ו שינוי במסורה המקודשת בידינו מני אז ועד עתה. וזהו ג"כ מה שצותה תורה שיתנו את הדם, היינו הדם משתי המצוות, מצות מילה ודם פסח על המשקוף ועל המזוזות; ובארו במדרש ד"משקוף" הוא אברהם, ו"מזוזות" היינו יצחק ויעקב, או ד"משקוף" היינו הקב"ה במצחו, ו"מזוזות" היינו משה ואהרן; ושם נאמר 'והי' הדם לכם לאות על הבתים', ופרשו חז"ל הובא ברש"י לכם לאות, ולא לאחרים לאות, בדיוק כמו בתפילין של יד והיינו דישימו את הדם על המשקוף ומזוזות בפנים, ומהו 'וראיתי את הדם' - היינו שאתם אדוקים במצוות ומקבלים על עצמכם מסורת האבות או "ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם", ודו"ק.

(2) העצה
מס' 716
מס' 3 א

(1)

יחזק
ה'תשפ"ד
כ"ב
(4)

(3)

מפני מה אנו חוצים את המצה ולשם מה אנו טומנים את חציה לשני מאוחרת יותר?

הדבר יבואר על פי משל:

בעיר אחת חי סוחר סיטונאי עשיר בעל חנות גדולה. בעלי חנויות מכל האיזור היו באים אל חנותו, רוכשים שם סחורות משובחות ומוכרים אותם אחר כך במקומם הם.

לימים נכנסו אל החנות שני אנשים ובידם רשימת קניות נכבדה. עובדי החנות טיפלו בהם במסירות והגישו להם את כל מבוקשם. משסיימו נגשו אל בעל החנות כדי לערוך עמו את החשבון.

ניגש הראשון אל הסוחר והלה ערך לו את החשבון. מגיע לי ממך - אמר בעל החנות - סך של אלף ומאתיים זהובים.

הוציא האיש מכיסו שש מאות זהובים ואמר: בבקשה ממך, את חצי החשבון אפרע לך כעת ואת השאר רשום לי כחוב שאותו אשיב לך במועד מאוחר יותר.

הסכים בעל החנות.

מיד אחריו ניגש השני לערוך את החשבון ונמצא שגם הוא חייב סכום דומה.

- אנה ממך - אמר האיש לבעל החנות - רשום לי את כל הסכום כחוב ואשיב לך בהקדם...

לא ולא! אמר בעל החנות - לזאת לא אסכים בשום פנים ואופן!

מדוע?! תמה האיש - והרי לקודמי נתת אשראי כאשר ביקש?

קודמך - השיב בעל החנות - שילם לי מחצה במזומן על כן יש לי אמון בו שיפרע את חציו השני של התשלום, אולם אתה לא נתת דבר, ומאין לי שתשלם לי את כספיי?...

בן הוא גם הנמשל. עיקרו של הלילה הזה הוא השרשת האמונה בקרב בני ישראל, וכחלק מסימני הסדר אנו עושים "יחזק", דהיינו חוצים את המצה לשניים כאשר חציה האחד מרמז על גאולת מצרים וחציה השני מרמז על הגאולה העתידה לבוא.

את יציאת מצרים ראו אבותינו והעבירו מדור לדור את אשר ראו בעיניהם. על כן את חציה האחד של המצה אנו אוכלים מיד כדי להרגיש במוחש את הגאולה ההיא.

אכילה זו נותנת תוקף להאמין שבמהרה בימינו תתחדש עלינו גם הגאולה העתידה לבוא המרומזת במצה שאנו טומנים ושומרים לעת מאוחרת יותר.

וכתיב בדברי נביא אמת, אליו תשמעון, לזה אמרה שמע בקולי, וכבר כתבנו שיצטדק נביא באמרו לעבור על מצוה ממצוות התורה לפי שעה.

פעם נוספת שיעקב אבינו נוהג בניגוד לרצונו היא כאשר הוא שומע בקולו של יצחק אביו לעזוב את ארץ ישראל וללכת למצוא אשה מפתן ארם. יעקב אבינו קוה להשאר כל חייו בארץ ישראל ביצחק אביו, אולם הוא מבטל את רצונו מפני רצון אביו והולך לדרכו. טרם צאתו לדרך הוא מקבל גם את ברכתו של אברהם, כנאמר (כח א-ד):

ויערא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען: קים לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך: ואל שדי יברך אתך ויפרד ויגרף ותייז לקטל עמים: וימן לך את ברפת אברקם לך ולרעף אמך לרשתך את ארץ מגרף אשר נתן אלהים לאברקם:

למדנו אם כן שבלייל הסדר יעקב אבינו זוכה לברכת יצחק אביו מכח כיבוד אמו שצוותה עליו ללכת ולקבל את הברכות מאביו, ולכן ברכות אלו עוברות מדור לדור במיוחד בלייל הסדר. מעתה יש לומר שמטעם זה יש נוהגים ליטול את ידיהם של ההורים וחוקנים בורחץ, להראות את מעלת מצות כיבוד הורים, שהיא המפתח לכל הברכות וההצלחות.

השתא הכא, לשנה הבאה בארצא דישראל. הדברים שאינם מוכנים, צריכים זמן רב להתפתחותם, אבל מה שכבר מוכן בעצמותו, וסיבות צדדיות מנעו מהיותו נהכנה יוצאת אל הפועל, תיכף כשתסור המניעה יוצא מה שמוכן כבר אל הפועל. יתוספו לארץ ישראל איננו יחש מקפד אבל הוא יחש אלהי טבעי לנו, כל הוייתנו ועצמותנו קשורות הנה בארץ חמדה, וכל ריחוקנו מאדמתנו מפני חטאינו לא גרם שינוי בעצמיות ערכנו, והננו תמיד קשורים לאדמת קדשנו בכל טבע לבבנו ועצמותנו - בארעא דישראל.

(5)
אולי
כ"א

(2)

"הלילה הזה כולנו מסובין"

הניסא הריק

מנהג שהנהגנו לפני שנים רבות, הוא להציב ליד שולחן ליל-הסדר כיסא ריק. אותם שנים סימל הכיסא, שקראנו לו "כיסא אל-דמי", סמל לאחינו שמעבר למסך הברזל, יהדות הדממה. סיפרנו לילדינו על יהודים שרוצים להגיע לישראל, ואנו קוראים בשמם: "שלח את עמי"

כרושצ'וב וברז'נייב, צ'רניינקו או אנדרופוב, לא התפעלו, מן הסתם, מהכיסא הריק, אבל אני מאמין כי בשמים ראו ושמעו את הקריאות שלנו.

נהגנו גם לקיים באחד מערבי חול המועד, "סדר פסח סמלי" ליהודי ברית-המועצות (בראש המארגנים עמד הסופר והמשורר יחזקאל פולרביץ ז"ל, אשר בנו היחיד, ד"ר שבי מאור, נספה בצוללת דקר כרופא הצוללת). בכל שנה הייתי קורא את שמותיהם של אסירי ציון שהיו עדיין נמקים במחנות הסגור ובסיביר וכדומה, ובכל שנה זכינו שחלק מאותם השמות מן השנה שעברה ישבו עימנו וסיפרו על "יציאת מצרים של דורנו", את התלאות שעברו עליהם עד שיזכו לעלות לארץ-ישראל.

6) יאצק-ריב יאסל
יאצק

בעשור האחרון זכינו לפתיחת מסך הברזל וליציאת אחינו מעבדות לחירות, ומהם אסירי ציון שהגיעו לתפקידים בכירים בממשלת ישראל. אך הכיסא הריק עודנו מוצב מדי סדר, כל עוד אחינו השבויים והנעדרים אינם זוכים להסב עימנו לשולחן הסדר. וכאשר אנו אומרים "הלילה הזה כולנו מסובין", אנו קוראים את שמותיהם ומוכירים לעצמנו ולילדינו שאחים אלה הם בשר מברשרנו ועצם מעצמותינו.

במרצת השנים נשאתי את זכר השבויים והנעדרים לכל מקום בעולם אליו הגעתי, ובין השאר בפגישות שערכתי עם מנהיגים ומדינאים בעולם. בשנת תשס"א, הבאתי לנציג "הצלב האדום" בישראל, רנה קוויסיניק, יין ומצות והגדה של פסח, עם רשימת השבויים והנעדרים, וביקשתי ממנו להיות שליח שלנו ולהעביר את מוצרי היסוד הללו לשבויים ולחטופים בכל מקום בו הם מצויים. ידעתי שהסיכוי קלוש שהם אומנם יקבלו את המשלוח, אולם זוהי חובתנו, עבורם ועבורנו, לזכור ולהזכיר אותם בכל הזדמנות עד שנזכה להיות כולנו מסובין יחדיו לשולחן חג החירות.

ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים.

לא נתברר מניין לו וודאות זאת. כי היינו עד עולם משועבדים במצרים, כי הלא המקרים לחליפות עקירות והנחות מעמים שונים וארצות שונות רבים ושונים הם, ואי אפשר להחליט שעבוד נצחי לעם ידוע במקום אחד וביותר בנוגע לעם ישראל.

ואפשר לומר, משום דעל הרוב יקרה סבת יציאת עם ישראל ממקומם שהם שם עפ"י זה שבני המדינה דוחקים אותם לצאת. בהמציאם להם עילות ועלילות שונות ששוללים מהם פרנסתם ואומנתם, או עילות שאינם אוהבי העם והמדינה שהם בה וכדומה עלילות משונות וברדיות. ולכן רוצים להוציאם ממקומם.

7) קיין
האם

אבל ענין ישיבת ישראל ושעבודם במצרים הי' במגמת הפוכה, והיינו שלא רצו המצרים לשלחם, כפי המבואר בתורה מעקשות לב פרעה שלא לשלחם, ולכן לא הי' כל תקוה גם לדורות לצאת משם בלא סיוע מן השמים.

"מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע... שהיו מסובים בבני ברק"

סמוך לפתיחת סיפור ההגדה בליל הסדר, מתארים אנו את ליל הסדר של גדולי החכמים אשר התאספו יחד כדי לדון, לשוחח ולחגוג את ליל הסדר. בפירושו לסידור מציע הרב קוק חובנה בנוגע ללימוד התורה של חכמינו. בסיום התפילה אנו אומרים: "חלמידי חכמים מרכים שלום בעולם". שואל הרב קוק: האם ניתן באמת לומר זאת? כל אחד ושוכנס לבית מדרש כשישבה נתקל מיד נוויכוחים הסוערים המתנהלים שם. כל אחד הפותח דף גמרא יודע שהוא מלא וגדוש ויכוחים ומחלוקות חריפות. אם כן, כיצד ניתן להסביר את הביטוי שחלמידי חכמים מרכים שלום בעולם?

הרב קוק מסביר שהמונח שלום אין משמעו ששעלינו להסכים זה עם זה, אלא שעלינו להבין זה את זה. ניתן להגיע לשלום ולשלמות כאשר אנו מסוגלים לראות את כל הצדדים של הוויכוח ולהכיר בערך של כל אחת מן הדעות. לכן, אופן לימודם של חכמינו, דרך ניתוח נוקב, דעות חולקות ונקודות מבט מגוונות שנועדו לשטן רדיפת האמת, היא זו המביאה לשלום. אכן, מסכם הרב קוק, תלמידי חכמים מרכים שלום בעולם.

8) יאצק ל אצק

9) יאצק-ריב יאסל
יאצק

ברוך המקום, ברוך הוא...

... כנגד ארבעה בני דברה תורה

לפני הכניסה להרחבת ההגדה ולסיפור יציאת מצרים, אנו מבררים את אופן קיום מצוות "והגדת". שהוא על ידי התאמת הדיבור לכל בן לפי מה שהוא. דיבור אינו יכול להביא את התועלת הרצויה, אלא אם הוא מותאם לאוזן השומע וליכולת הקליטה שלו. הצורך להתאים לכל בן את ההסבר והלימוד המתאימים לו נלמד מהתורה. ארבע פעמים מזכירה התורה את השיח עם הבנים, בכל פעם באופן אחר, מה שמביא אותנו להבנה שהתורה רוצה ללמדנו לשים לב, שהאמונה אינה ריטואל אמורפי, עליו צריך לחזור הרבה פעמים עד שייקלט, אלא כיוון שהאמונה היא חיים, "צדיק באמונתו יחיה", צריך לבארה ולהטעימה לכל בן - לפי מה שהוא.

יש כאן הקדמה קצרה:

ברוך המקום, ברוך הוא - בפשטות, הכוונה שהקב"ה הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. כלומר: אע"פ שהקב"ה מעל לכל הגבולות והצמצומים של עולמנו - הוא מתגלה אלינו לפי מידתנו, גם בחכמת הבריאה (מקום) וגם בתורה (בירור רצונו ית', האידיאליים, המגמות של הבריאה), ואף התורה עצמה מותאמת לכל אחד לפי כלי קיבולו: "כנגד ארבעה בני דברה תורה".

וכפל החזרה - "ברוך הוא" - בא להדגיש העניין, שבאמת עצמותו נסתרת מאיתנו, ואפשר לברכה רק בלשון נסתר - ברוך הוא; ועם כל זה הוא מתגלה אלינו לפי כלי הקיבול שלנו. כל אחד לפי מה שהוא! והנה, משנת ארבעה בני מופיעה גם במכילתא וגם בירושלמי, ובשינויי גרסאות, אשר, לכאורה, אינם תואמים תמיד את סידור פסוקי התורה כפי שהם מופיעים, שאלה עם תשובה. ועסקו בזה מפרשים רבים, ודבריהם מאירים, ומכל מקום כאן אבאר נוסח ההגדה שלפנינו עפ"י הפשט:

3)

(ט) ס

החכם - הוא הראשון. וגם זה לימוד.

"תן לחכם ויחכם עוד". יש הורים ומוזים המשקיעים עיקר מרצם וזמנם בטיפול בבעיות החינוכיות היותר קשות, ודווקא הילדים החכמים, שאין להם בעיה ו"הם כבר יסתדרו", יוצאים נפסדים. אבל בסידור ההגדה הקדימו דווקא את הבן החכם!

כמוכן, צריך להשתדל לתת לכל אחד כפי הראוי לו וכפי דרכו, אך הקדמת החכם מלמדת אותנו שהעיקר זוהי האיכות, וטיפוח האיכות קודם לכל, גם מפני שמגמת הכול נעוצה באיכות, והאדם צריך להוציא מן הכוח אל הפועל את מרב הטוב שנטע בו הבורא, וגם מפני ששיפור האיכות יביא ממילא להשפעה על המרחב הכמותי, באופן ישיר או עקיף.

החכם שואל בחכמה: "מה העדות והחוקים והמשפטים...?" - כלומר יודע הוא להבחין בין המצוות שהן בגדר עדות (כגון: שבת ומועדים, הבאים להעיד ולהזכיר לנו עובדות חשובות אותן צריך לחקוק בתודעתנו), בין המצוות שהן בגדר חוקים (שאינם מובנים בשכלנו האנושי, כי אם הם חוק וגזירה עפ"י דעת עליון) ובין מצוות שהן בגדר משפטים שבין אדם לחברו (שיש להם טעם והגיון גם לפי הבנת שכלנו). בהמשך מתברר שהניגוד לחכם הוא רשע, לאמר: **חכם הוא מינוי גם לצדיק, כי עיקר הצדקות זה הרצון לדעת את דבר ד', זו ההתעניינות והרצון להעמקה ולהבנה מה ד' שואל מעמך!**

מהי, בעצם, שאלתו של החכם? הרי הוא כבר יודע ומבין שיש עדות, חוקים ומשפטים? ומאי קשיא ליה, והרי הוא חכם? נראה לי שכאן מופיעה השאלה היותר ראויה להישאל:

(י) ס

יורד לסוף דעתו ומעמיד עצמן במקום שהוא נמצא - אמור לו: כהלכות הפסח וכו'.

יש אומרים שהכוונה היא, שהאב ילמד אותו את כל הלכות הפסח עד תומם, עד ההלכה האחרונה של "אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן", ואף על פי שהוא חכם, ובוודאי למד הלכות פסח, מכל מקום כשתחזור ותלמד עמו את הלכות הפסח - ודאי יקנה בליבו דברים חדשים, בתוכו, או בסגנון או מתוך המנגינה בה אתה מלמד. אין אושר גדול מזה, לחזור וללמוד עם בן חכם את דבר ד' אלינו.

ויש אומרים שבהזכרת האפיקומן יש הערה מאוד חשובה:

"אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן" - כלומר: אחר אכילת הפסח, אין מביאים אל השולחן דברי מתיקה למנה אחרונה (אפיקומן - אפיקו מנא, הוציאו כלים, ונגיש מנה אחרונה), כדי שיישאר טעם קרבן הפסח בפיו.

ולמדנו בזה יסוד חשוב בכל מצוות ד': אין הענין רק לעשותן, וכך 'לגמור', כי אם כל עניינן הוא שיישאר טעמן בלב האדם, ושישפיעו על כל עולמו הפנימי.

עבודת ד' אינה יכולה להיות רק 'מצוות אנשים מלומדה', בבחינת 'טע' חובתי ואעשנה', אלא היא צריכה להיעשות מתוך לב מלא אהבה ויראה, והיא צריכה לפעול על האדם פעולה פנימית, למלא אותו אהבה ויראה.

המצב התקין של עבודת ד' הוא שיישאר טעם המצווה בפה, כלומר, גם כשעשיית המצווה הסתיימה, אין אתה עוזב אותה.

"מה העדות... אשר צוה ד' אלהינו אתכם" כלומר: אתם, ששמעתם מפי השכינה, ודאי השגתם יותר ממני בהבנת הדברים, מה יש לכם להוסיף לי? ובאמת, אף על פי שפסוק זה נשאל מפי הבן אשר אבותיו עמדו תחת הר סיני - ואם כן הביטוי "צוה ד' אלהינו אתכם" הוא מאוד משמעותי, שכן הם שמעו מפי השכינה - מכל מקום ראויה השאלה להישאל בכל דור ודור. לעולם אנחנו מנסים לגלגל את השמועה אל המקור היותר קרוב לנתינתה, והבן החכם אינו יוצא דווקא מתוך קושיא ספציפית, כי אם מתעניין אצל אביו: מה אתה הבנת, מה אתה קיבלת ממה שציווה ד' אלהינו אתכם, התוכל להוסיף לי ממה שקלטו אוזניך? כך הוא הקשר של הבן החכם אל אביו! הוא רוצה שאביו יחכימו בתורה, לא מפני שאינו מבין דבר מה, כי אם מפני שישן משוכח יותר מדין חדש.

וממילא אין זה דומה כלל ללשון הבן הרשע: "מה העבודה הזאת לכם", ששם הבן מייחס את העבודה עצמה לדור ההורים, הוא כבר אינו שייך לה. אבל אצל הבן החכם השאלה היא על הבנת המצוות: "אשר צוה ד' אלהינו אתכם" (וכשהוא אומר "אלהינו" הוא כבר מכניס עצמו לכלל) ונוקט לשון "אתכם", מפני שזה בדיוק מה שהוא רוצה לשמוע, הוא רוצה לשמוע את מה שציווה הקב"ה אתכם - את מה שאתם קלטתם והבנתם! אנה, החכימו גם אותי בזה!

ועל כך באה התשובה: "ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח: אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן".

הלשון "ואף" באה להדגיש כי תשובת האב צריכה לבוא מאותו מקום, מאותה מדרגה של טהרה ממנה נשאלת השאלה. כמה כבוד, כמה אהבה, כמה אמון נדרשים כלפי הבן השואל; ואף אתה - כשאתה

המתייקות שלה ממלאת את הלב גם אחרי שקיימת אותה. אם למדת, או היו לך רגעי התרוממות בתפילה, הם מתנגנים בקרבך כל היום, הם חלק ממך, אתה אף פעם לא עוזב את התורה, התפילה והמצוות, הם חיים בך ומחיים אותך כל הזמן.

את הבן החכם מלמדים שלא רק קיום המצווה בפועל חשוב. אלא העיקר הוא שטעם המצווה יישאר בך, שתשמור עליו, ושלא תאכל אחריו מאכל חולין, שיטשטש את טעם המצווה. אל תעשה דברים שימנעו ממך מלהמשיך ולחיות את המתיקות של עבודת ד' לה זכית עם קיום המצווה.

הרשע - הוא היפוכו הגמור של החכם.

הצניעות שבשאלה: "מה העבודה הזאת לכם?" תושפת את האנטגוניזם והריחוק הנפשי מכל קודש בו הוא נמצא. "ולפי שהוציא עצמו מן הכלל - כפר בעיקר"; יש סיבות שונות המביאות אדם לכפירה. מסגנון שאלתו ניכר שאצלו מופיעה הסיבה היותר עמוקה: "לפי שהוציא עצמו מן הכלל". דבר ד' הוא לעם ישראל דווקא, התורה והמצוות ניתנו לעם ישראל דווקא, הם הראויים, ורק הם עברו את כל ההכנות שהכשירו אותם לקבלת התורה בסיני. מי שמוציא עצמו מכלל ישראל - ממילא מגיע לכפור בעיקר, וכמבואר בספר הזוהר הקדוש: אין ניגשים למלך אלא דרך המלכה; המלכה היא עם ישראל, והמלך - מלכו של עולם.

(12) סמ

ואי אפשר שלא להוסיף כאן דברי אחד המפורשים, שכתב: "ואף אתה הקהה את שיניו" - ביטוי זה בא להזכיר לאב את הפסוק: "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה", אמנם לא בסימן שאלה, כפשט הפסוק, כי אם בסימן קריאה: לך בדוק עצמך, מה בוסר אכלת, שהגעת אל הצורך להקהות שיני בנך!

התם - שואל: "מה זאת?"

התם אינו חכם, ואינו יודע לשאול כראוי. אבל הוא שואל, הוא מתעניין בתמימות כי הוא רוצה לדעת, ולכן בעל ההגדה מציג אותו באור חיובי. אמנם הגרסה בירושלמי ובילקוט שמעוני היא: "טיפש מה הוא אומר?", אך אפשר שאינם חולקים, ושני הצדדים אמתי: בן שאינו יודע כלל את עניין יציאת מצרים, עד שכל מה שיכול הוא לשאול זו השאלה "מה זאת?", הוא בן טיפש. הרי כבר הגיע לגיל בו אפשר לשאול, ואיך לא קלט לפחות משהו בלילות הסדר של השנים הקודמות? אף על פי כן, במכילתא ובהגדה שלנו הוא מוגדר באופן חיובי, כי בגיל זה, אין לדקדק עם הבן מה יודע הוא ומה לא, כל עוד הוא מתעניין, כל עוד מעצמו הוא שואל - זוהי טהרה, זהו תום הילדות החיובי, שעל גביו ניתן עוד לבנות את הכול.

"ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים" - צריך ללמדו בתחילה את הדברים המרשימים, המושכים את הלב, האותות והמופתים, הניסים הגדולים וקריעת ים סוף, כדי לעוררו לחשיבות העניין, ולהביאו לרצון להעמיק ולהרחיב את ידיעותו בנושא!

33 ירמיהו לא כת

ואף על פי כן הוא שואל, ואם הוא שואל - סימן שיש בו משהו עמוק המכריח אותו לשמור על קשר. אפשר שבתודעה הגלויה הוא מתקומם נגד זה, ועל כן הוא שואל בהתרסה, אך גם משאלתו עולה הזעקה הנסותרת: אבא, אבא, תציל אותי, חבר אותי בחזרה!

"ואף אתה הקהה את שיניו..." - יש מצבים בהם ליטופים אינם עוזרים. צריך נייעור, צריך לומר דברים ברורים: "אילו היה שם לא היה נגאל". במצב זה יש לומר דברים חריפים!

יש המפורשים, שמשפט זה נאמר בגוף שלישי, מפני שאין מה לדבר עם רשע כזה, כאילו האב אומר את הדברים לנוכחים האחרים, והוא מדבר על הבן בגוף שלישי. אך זה לא ייתכן, שהרי בן זה הוא בכלל ארבעת הבנים אליהם ציוותה אותנו התורה להתייחס.

"על כן נראים יותר דברי הרב חרל"פ, אשר אומר שביטוי זה פירושו: אילו היה שם אחד כמון, אילו היה במצרים אדם שמוציא עצמו מן הכלל - לא היה נגאל. אנשים אלו לא זכו לגאולה, ממצרים נגאלו רק אלו שהיו קשורים לעם ישראל, גם אם הם היו רשעים, כגון: קורח, דתן ואבירם.

גם בזמנו, רק אלו הקשורים לעם ישראל - בין אם הם מקיימי מצוות, ובין אם לא - נגאלים ויגאלו מן הגלות. אלה שהתנתקו מעם ישראל - הגלות מכלה אותם.

אך אתה, כיוון שכבר יצאת ממצרים, ואתה חלק מעם ישראל, הבן: כל המוציא עצמו מן הכלל, מוציא עצמו גם מבשורת הגאולה, ואין לו חלק בתקומה של העם הזה. אל הבן הרשע מדברים בשפה שלו, שפת התועלת: "מה יצא לי מזה". חזור אל הכלל - בני - כדי שיהיה לך חלק בגאולתנו!

(13) סמ

ושאינו יודע לשאול, את פתח לו... - יש המקרבים עניינו לרשע, משום שאינו שואל, ומחזקים טענתם במה שתשובת בן זה דומה לתשובת הרשע.

אומנם, לעניות דעתי, יש חילוק גדול בין מי שאינו יודע לשאול לבין מי שאינו רוצה לשאול. בן שאינו שואל, מפני שהתרחק כל כך עד שהנושא אינו מעניין אותו ואין הוא מרגיש כל שייכות וכל צורך לשאול, בן זה אינו בכלל ארבעת הבנים שעליהם דיברה התורה. זה - מחלתו אנושה. הוא אינו שותף עמנו בליל הסדר, בליל הסדר יושב עמנו גם הרשע - כי הוא עדיין שואל, עדיין יש חוט של קשר. מי שאינו רוצה אפילו לשאול - אי אפשר לדבר אליו, אין טעם לזרות מילים לרוח, ולכן מסתבר שמי שאינו יודע לשאול הוא קטן (בגיל או בנפש), שעוד לא הבשיל אצלו תהליך הסקרנות, ההתדיינות וההתעניינות. כאן אין לנו אלא דברי הרב אבינר שליט"א, שמציין: "את פתח לו" - בלשון נקבה, כלומר: כאן תפקידה של האם לעוררו בדרך חווייתית ולא בדרך שכלית-לימודית, כדרכו של האב.

אך הוא בן המסב עמנו, ועלינו להנכי!

שנאמר: "והגדת לבנך (כלומר: הגד, אע"פ שאינו שואל) ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה די לי בצאתי ממצרים". בעבור זה - לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. כלומר: עם בן כזה, צריך להתחיל מן המוחש; המצה והמרור הן מצוות מעשיות ומוחשיות לעיני הבן, ולכן צריך להתחיל בהסברת טעמיהן, שכן כך הוא סדר

(5)

מקום, גאולתם הייתה בזכות מסירות נפשם בלקיחת הכבש בעשירי לחודש, חרף שכניהם המצריים, שראו בכך ביזוי אלוהיהם.

ואף על פי שהפעולה המעשית התרחשה רק בעשור לחודש, מכינו שחשבו לקיים מצוה זו מיד כשאמרה משה בראש-חודש - נחשב הדבר כאילו כבר קמו ועשו אותה מיד. וכן אומר רש"י בהמשך: "ויילכו ויעשו" - אף ההליכה מנה הכתוב, ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה" - גם ההליכה נחשבת לחלק מהמצוה. כך קיבלו ישראל שכר, הן על הרצון שהתעורר בלבם בראש חודש לקיים המצוה, והן על הקיום המעשי שלה בעשירי לחודש שהלכו לקחת השה, ולבסוף, גם בשחיטה עצמה בערב פסח. ומעתה, שכר כפול ומשולש היה בידם.

ולא עוד, אלא שזכו לעשות בדיוק כפי שצוה ה' את משה ואהרן. ללמדך, שכשישנה מהשבה טהורה ורצון עו לשם שמיים - יכולים להגיע לדברגה עליונה: "כאשר צוה ה' אתם - קן עשו" (שמות ז,ו).

על פי זה מובנת התלבטות ההגדה: "יכול מראש חודש?" - כיון שכבר מראש חודש נולד בלב ישראל הרצון לקיים את המצוה, ניתן לומר שהגאולה החלה כבר אז - ואם כן, גם חובת הסיפור ביציאת מצרים תתחיל בראש חודש!

דוחה ההגדה אפשרות זאת. למרות שפן מסויים של הגאולה הפציע כבר בראש חודש, אנו בולטים אחר גמר הגאולה, שהיה בליל הסדר עצמו, ורק אז חל חיוב ההגדה להלכה.

יכול מראש חודש

גאולה המתחילה מראש חודש
ההגדה מציגה התלבטות האם חיוב הסיפור ביציאת מצרים יתחיל עוד בראש חודש ניסן. לבסוף מכריעה ההגדה לשלילה, שרק בליל הסדר עצמו חלה המצוה.
מדוע יש מקום לחשוב שחובת הסיפור ביציאת מצרים תתחיל כבר בראש חודש? והרי נס הגאולה היה בפסח!

משה רבינו עמד בראש חודש ניסן והדריך את ישראל בעניין קרבן הפסח. הוא הורה להם לקחת בעשור לחודש שה לבית אבות. התורה מעידה שישראל אכן מילאו אחר צו משה (שמות יב,כה): "ויילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן - קן עשו". מקשה רש"י: "וכי כבר עשו? והלא מראש חודש נאמר להם! - מדוע כתוב שישראל עשו את צו משה? והרי פרשה זו נאמרה רק בראש חודש, ומאז ועד ל"עשור לחודש" לא נצטוו בדבר! עונה רש"י: "אלא, מכיון שקיבלו עליהם - מעלה עליהם כאילו עשו".

למרות שעם ישראל היו בגדר "גויים" לפני יציאתם ממצרים ו"לקחת לו גוי מקרב גוי", דברים ה, לד) וכן בגדר: "ערום ועריה מכל זכות ומכל מצוה" (רמב"ן "ספר הגאולה", ב) - מכל

14
כאשר צוה ה' אתם - קן עשו
כב מרוב
אלוהים

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו. כאן אמר אברהם אבינו. ולעיל אמר מנח ועד אברהם. ולא אמר אבינו. ירצה בזה על פי מה שכתוב (משלי כ, ז): מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו. כי כמה מדות שהצדיק טרח ויגע להשיגם. לבניו אחריו המה כטבע מוטבע. ובקצת יגיעה יגיעו לזה. כמו שנראה בחוש שרבים מעמי ארץ מהיהודים מוסרים את עצמם על קידוש השם. והוא מוטבע בנו מאבינו אברהם שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו. וכן כל העשרה נסיונות היו להשיר הדרך לפנינו. וכן ההתעוררות לאדם פתאום לילך לארץ הקודש הוא מנסיון "לך לך". וקבלת כל דעבדין משמיא לטב מנסיון הרעב שלא הרהר אחר מדות השם יתברך וזה שאמר הכתוב (משלי כד, טז): כי שבע יפול צדיק וקם. ורשע יפול באחת (כן מובא הלשון בסנהדרין ז,ו) ובמקרא כתיב ישלחו ברעה) פירוש כי הצדיק אף אם יפול לא יחשוב מאומה כי נופל הוא כי אם הוא קם ועומד על עמדו. ובאחת יפול הרשע. כי למפלה יחשב ולא יחשוב זאת לתקומה להיטיבו באחריתו:

15
כיון חיים
אלה

6

.. הברכה על שמירת ההבטחה רק לישראל

לאחר עיון מדוקדק בנוסח ההבטחה של ה' לאברהם בברית בין הבתרים, נוכל להבין מדוע 'מגיעה' לקב"ה ברכת 'ישר כח' מיוחדת על שמירת הבטחתו. נוסח ההבטחה הוא כללי לזרעו של אברהם כולו: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם". והרי הקב"ה היה יכול לבחור לקיים את ההבטחה גם בישראל, שהרי גם הוא זרעו של אברהם. אף אם בחר ה' ביצחק כזרע אברהם, והבטיח לו "כי ביצחק יקרא לך זרע" (בראשית כא, יב), עדיין היה יכול לבחור בעשו ולקיים בו את ההבטחה לזרעו של אברהם, שהרי מבחינה ביולוגית גם עשו הוא זרעו. לפיכך משבחים אנו ומברכים את הקב"ה שבחר דווקא בנו, בני יצחק ובני יעקב, לקיים את הבטחתו לאברהם. על זה בהחלט מגיעה לקב"ה ברכה מיוחדת, ובעצם צריך לקרוא את הפסקה כך: "ברוך שומר הבטחתו - לישראל", ולא לאחרים.⁶

(16)
הערה
יב יעקב

נכון, שחז"ל מציינים שגם ישמעאל וגם עשו אינם נקראים "זרע אברהם", למרות היותם צאצאיו הביולוגיים. במשנה נאמר: "שאינו נהנה לזרע אברהם - אסור בישראל ומותר באומות" (נדרים ג, א). ומעיר הירושלמי על אתר: "ואין ישמעאל בכלל זרעו של אברהם? כי ביצחק יקרא לך זרע". ואין עשו בכלל זרע

אברהם? א"ר יודן ב"ר שלום: 'כי ביצחק' - במקצת יצחק' (שם). וכן דרשו: "א"ר יודן, 'יצחק' אין כתיב כאן, אלא 'ביצחק'... בי"ת תרין - במי שהוא מודה בשני עולמות... כל מי שמודה בשני עולמות יקרא לך זרע, וכל מי שאינו מודה לא יקרא לך זרע" (בראשית רבה נג, טז).⁷

אבל על זה גופא בא השבח. "הלא אח עשו ליעקב נאם ה', ואוהב את יעקב, ואת עשו שנאתי" (מלאכי א, ב-ג). על זה שהוציא את ישמעאל ועשו מכלל זרע אברהם, ושמר את הבטחתו רק לעם ישראל, בני ישראל - הוא יעקב אבינו.

סיוע לפירוש זה ניתן להביא מהעובדה שבקטע הקודם מזכיר בעל ההגדה את האפשרויות האחרות לזרעו של אברהם. "ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען, וארבה את זרעו⁸ ואתן לו את יצחק, ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו, ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו מצרימה. ברוך שומר הבטחתו לישראל..." - זהו המשך ישיר ל"יעקב ובניו ירדו מצרימה", כי רק בהם קיים הקב"ה את הבטחתו "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם", שסופה "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", ויירשו את ארץ כנען. כך קושר גם רש"י את שני חלקי ההבטחה "ויקח עשו את נשיו ואת בניו... וילך אל ארץ [רש"י: "לגור באשר ימצא"] מפני יעקב אחיו" (בראשית לו, ו). ופירש רש"י: "מפני יעקב אחיו - מפני שטר חיוב של גזירת 'כי גר יהיה זרעך', המוטל על זרעו של יצחק. אמר, אלך לי מכנען, אין לי חלק לא במתנה שניתנה לו הארץ הזאת, ולא בפירעון השטר [הגלות]".

נזכיר כאן בקיצור את העיקרון שהיווצרות עם ישראל נעשתה תמיד בדרך הברירה, דהיינו, מתוך בחירה בין טוב לרע. לכל אחד מהאבות היה "מתנגד" שכנגדו, ומתוך "מאבק" גלוי או סמוי עם כוח זה, נעשתה הבחירה בטוב. הרי גם בחיים בכלל - יתרון האור בא מתוך החושך, וכדי להבליט חפץ מסוים יש להציגו על רקע שונה לחלוטין. וכך נבחר אברהם מלוט, יצחק מישמעאל ויעקב מעשו.¹⁰ גם לזה מכוונים דברי ההגדה "ברוך שומר הבטחתו לישראל" דווקא.

משל למה הדבר דומה? למורה שהבטיח לתת לתלמידי הכיתה מתנה בסוף שנת הלימודים. בשקיים את הבטחתו אין בכך רבותא. אבל אם הבטיח לתת מתנה רק לאחד מן התלמידים ובסוף השנה בחר בפלוני, מכל התלמידים - ודאי שחלה על התלמיד הנבחר חובת הכרת הטוב, שכן לא היה ברור מאליו שדווקא הוא יזכה במתנה שהובטחה.

מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו [יד]

טו

הנה אנו אומרים בכל יום 'אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח ואע"פ

שיתמהמה עכ"ז אחכה לו בכל יום שיבוא. וכן אמרו חז"ל במדרש נילקיש בשלה רמו רמז, אתה מוצא שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות אמונה שהאמינו, שנאמר [שמות ד, לא] 'ויאמן העם', וכן אתה מוצא שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר אמונה, שנאמר [שה"ש ד, ח] 'אתי מלבנון כלה' וגו', 'וארשתין לי לעולם...' וארשתין לי באמונה' [הושע ב, כא-כג], עכ"ל המדרש.

אבל, תדע שאמונה בלא מעשה לא סגי ולא מהני, וכמו שראיתי בספר הנפלא יד יוסף להחכם האלקי דבי יוסף צופתי, שהיה רב בק"ק אנדרינפול בשנת שע"ז, בדרוש שני לסוכות, שכתב בביאור המדרש נילקיש (ההלים רמו תתנח) 'תכתב זאת לדור אחרון' [תהלים קכ, יט] אלו דורות שהן נטויין למיתה, יזעם נברא יהלל יה' [שם] שעתיד הקב"ה לברוא אותם בריה חדשה. ומה עלינו ליקח - לזלב ואתרוג ונקלס לקב"ה. לפיכך משה מזהיר לישראל 'ולקחתם לכם ביום הראשון' ויקרא גג, מ, ע"כ המדרש. והקשה איך תמשך ממה שאמר שהקב"ה עתיד לברוא אותנו בריה חדשה השאלה 'ומה עלינו ליקח', דמי מחייב אותנו משום שהקב"ה יעשה אותנו בריה חדשה לקחת שום דבר ששאל 'ומה עלינו ליקח', וגם קשה אומרו לפיכך משה מזהיר לישראל 'ולקחתם לכם ביום הראשון', דמי יאמר שבגלל זה צוה כך.

וכתב לפרש, שאלו הארבעה מינים באו להורות על אמונת התשובה, שהבחירה בידינו לתקן כל חטאותינו בתשובה שלימה, שהיא במחשבה ודיבור ומעשה, כמו שאמר הכתוב [ירמיה ל, יח] 'כי קרוב אליך הדבר, בפיו ובלבבך לעשותו', שקאי על תשובה [עני רמב"ן שם]. ואלו המינים רומזים על המחשבה ועל דבור ועל מעשה, כמו שכתב שם וכאן אני מקצר, וזה המכוון במדרש הנ"ל, להיות אמת, שגדולה תשובה שקורעת הגזירה, וזה שאמר: תכתב זאת

לדור אחרון - אלו דורות שמצד חטאותם הם נטויין למיתה, וכשחוזרים בתשובה עתיד הקב"ה לבראותם בריה חדשה. ושאל: אבל מה עלינו ליקח להורות על אמונה זו, שהבחירה בידינו לשוב בתשובה, ויען שכל אמונה שאין בה מעשה אין לה קיום ולא מהני, כדכתב הרמב"ם במורה נבוכים [חי"ב פ"ק לא] בטעם השבת - כדי שתהיה קיימת אמונת החידוש. אי"כ מה עלינו ליקח להורות על אמונת הבחירה שבידינו לשוב בתשובה - יש עלינו ליקח לזלב ואתרוג בידינו, להורות שהכל בידינו, מחשבה דבור ומעשה, שהם כלי התשובה. לפיכך משה מזהיר לישראל 'ולקחתם לכם ביום הראשון', עכתו"ד.

עכ"פ הורה לנו החכם האלקי הנ"ל, שאמונה בלא מעשה שיחזק את האמונה לא מהני והביא כן בשם רבנו הרמב"ם, והעמיס כן גם בדברי רבותינו בעלי המדרש, שזאת היתה כוונתם במה שאמרו 'ומה עלינו ליקח' במעשה ובפעולה מה שאנו מאמינים באמונה, וזולת המעשה לא תועיל האמונה גרידא.

ובזה יאיר לנו לפרש את הכתוב 'מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו', שהקשו כל המפרשים הלא בעת צרה מה לו לאדם הישראלי לעשות אם לא לצעוק לקב"ה. ורש"י שם פירש: 'דבר אל בני ישראל ויסעו' אין להם אלא ליסע, שאין הים עומד בפניהם. כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בי ויצאו, לקרוע להם הים. ופירש בשפת ה' חכמים: והכי פירושו שע"י ויסעו יועיל הרמת מסך שירקע הים, משא"כ אם לא יסעו, לא יקרע הים אע"פ שתרים מסך על הים. כי כדאי זכות וכו' והאמונה וכו'. ולפי"ז יהיה הפירוש 'מה תצעק אלי' סבור אתה להועיל בתפילתך, אין הדבר כן אלא ויסעו, עכ"ד. ולכאורה קשה, כיון שהיתה להם האמונה למה לא תועיל תפילת משה לחוד בזכות האמונה. וגם קשה על עיקר

היראה שהיתה להם לישראל עתה ממצרים, כדכתיב [פס"ה] 'וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם וייראו מאד', והלא לעיל מזה כתיב [פס"ה] 'ובני ישראל יוצאים ביד רמה', ופירש רש"י: בגבורה גבוהה ומפורסמת. אי"כ, כבר ראו גבורתם על מצרים, ומה מקום היה לירא עוד מהם. שוב ראיתי בדרשות הר"ן נדרש

שעמד בזה, עיי"ש. אבל בכלל הנ"ל שהשרישו לנו גדולי קדמונינו הנ"ל, שאמונה בלא מעשה בפועל לא מהני, אתי שפיר הכל. דעד עתה, משעה שיצאו בני ישראל ממצרים, לא היתה בידם אלא אמונה בלבד בלא מעשה בפועל לגלות על חזק אמונתם שבלבם. כי משעה שיצאו ממצרים עד שעה זו לא היו בסכנה כלל, כי יציאתם משם ונסיעתם בדרך היו בדרך נס, ונשאו אותם על כנפי נשרים, וכיון שנעשו להם נסים בכל דרכם שהלכו, לא נחשב להם יציאה ונסיעה זו למעשה המחזק את האמונה, כמוכ"ן. ע"כ סיבב הקב"ה עתה שיבואו בסכנה, שמאחוריהם היו המצרים ומצדיהם המדבר עם חיות טורפות ומלפניהם הים, וצוה הקב"ה ויסעו אל הים בעודו מים, כדכתיב [שמות י"ג, ט] 'ויבואו בני ישראל בתוך הים', ואח"כ נעשה יבשה כידוע. נמצא, דבנסיעה זו אל הים הראו אמונתם גם בפועל, ואז היו כדאיים שיבקע הים לפניהם. וזו הכוונה ברש"י 'אין להם אלא ליסע', שאין הים עומד בפניהם. כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה לקרוע להם הים. והיינו כמו שאמר המדרש לגבי לזלב 'ומה להם ליקח' וכו', שאל האמונה

17
שני
כ"כ
פ"כ
ק"כ

צריך עוד מעשה. כמו כן ראה שאין די באמונה בלבד, אלא אין להם אלא ליסע אל הים ואז אין הים עומד בפניהם. אבל בלא מעשה גם תפילתך לא תועיל וכו' שכתב

8

(18) גדת כרם הלבן ל' צ' גדל

ורבינו הגר"א זצ"ל כתב, דאמר מקודם "שבכל דור ודור כו' והקב"ה מצילנו מידם", דאף פטר [קדוש] לי כל בכור פטר כל רחם על פי שאיננו מרגישים בנסים אשר הקב"ה עושה עמנו, וכמו שכתוב "לעושה נפלאות גדולות לבדו" (תהלים קלו, ד) שאין בעל הנס מכיר בניסו (נדה לא ע"א),¹²² רק הוא לבדו יודע מה שעושה עמנו ומצילנו מידם, ואמר "צא ולמד מה בקש לבן הארמי" וגו', כי בהשקפה ראשונה לא נראה כל כך רעות אשר עשה לבן ליעקב, אך הכתוב אומר "ארמי אובר אבי", ומזה נבין כי "בקש לעקור את הכל". ואם לא ניכר זה, "צא ולמד" ותמצא כי כן הוא, כי דבר זה צריך לימוד. והקב"ה סכל עצתו והציל את יעקב, וכן עושה נסים הרבה אף על פי שאייו מרגישים, ומצילנו מידם.

נולדנו מחדש

פסח הוא יום ההולדת של עם ישראל. הגענו למצרים בתור משפחה, וגם כאשר התרבינו מבחינה מספרית נותרנו אוסף של יחידים. פתאום פרעה שם לב שהפכנו לעם: "הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו" (שמות א). כיצד נעשה השינוי המהפכני הזה? התשובה היא: דרך "כור הברזל" שבמצרים, דרך הייסורים שליכדו אותנו.

לפני כן - היו מתחים כבדים בין האחים במשפחת יעקב, אך בעיני המצרים היינו כולנו אותו עם ובזה הם צדקו, ואכן הפכנו לעם אחד.

נולדנו כעם מיוחד המיועד להיות עם צדיק עלי אדמות. שהרי חסידי אומות העולם ויחידים מעולים יש בכל עם ולשון. אבל עם שלם החי לאור האידיאלים העליונים - זו משימה קשה לאין ערוך.

לצערנו, לא עמדנו במשימה. נגזרה עלינו גלות. אם איננו מסוגלים לנהל מדינה בלי רשעה וברבריות, עלינו לחזור ולהיות אוסף של יחידים. אך, שלב "כור הברזל" של הגלות האיומה פעל עלינו לטובה ונולדנו מחדש בתור עם, קמה מדינת ישראל.

העם המת קם לתחייה. זהו תוכן חזון העצמות היבשות של יחזקאל הנביא: "העצמות האלה, כל בית ישראל המה, הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקוותנו נגזרנו לנו... הנה אני פותח קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיהם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל" (יחזקאל לו יא"ב).

אך תחיית האומה אינה רק העברת אוכלוסין מארצות הנכר אל ארצנו. עלינו להפוך שוב לעם אחד. כל כך שואפים אנו לאחדות, אך עדיין פזורים אנו בין שיטות וזרמים, ימין ושמאל, אשכנזים וספרדים, ציונים וחרדים, חילוניים ודתיים. כל העם - נשמה אחת, אבל המחשבות והלבבות עדיין רחוקים.

כיצד בפועל נתקרב? נתקרב על ידי הפלא האנושי הזה שהוא הדיבור, על ידי שיחה. הדיבור הבין אישי מקרב. אמנם, זה יעודה של הקשורת ההמונים. כשמה - לקשר בין אדם לחברו, אך לא תמיד היא עושה את מלאכתה. לכן עלינו להיפגש, עלינו להכיר אחד את השני ולהקשיב אחד לשני. מזמן לא דיברנו ביחד, אולי אף פעם לא דיברנו יחד.

"ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

ע"כ) למדו מכאן כי רק בכור שהיא בכור מאם הוא לבדו נתקדש בקדושת בכור, אך בכור שהוא בכור רק מאב אינו מתקדש בקדושת הבכור. ויש לדעת מדוע לא נתקדשו גם הבכורים מאב בקדושת בכורה, הלא טעם קדושת הבכורים היא, כי הכה ה' כל בכורי מצרים, כמו שאמר הכתוב (וי' טו) ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם ועד בכור בהמה וגו' ובכור בני אפדה. ובמצרים הכה הקב"ה כל הבכורים בין מאם בין מאב, ויותר מזה שהרי אפילו גדול הבית מת, ואם כן מדוע לא נתקדשו הבכורים מאב בקדושת הבכורה.

(20)
ח
ל
ס

ונראה לבאר בהקדם ביאור הענין מה שאמרו חז"ל (פסוק י"א ע"כ) בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים, ותמוה מאד, שהרי בני ישראל היו להם שכר הרבה של קיום מצות דם פסח ודם מילה, ועוד שלא שינו את לבושם ולשונם, ומפני מה לא עמדה להם זכותם להיגאל, ונגאלו רק בשכר נשים צדקניות. וביותר שגם שאר הנסים שנעשו לאבותינו בצרותיהם בדורות שאחרי זה, נגאלו על ידי נשים, נס פורים על ידי אסתר המלכה, ונס

חנוכה על ידי יהודית שהרגה את הסרדיטו, והדבר צריך לימוד.

ונראה כי כל גאולה מגאולתן של ישראל צריכה להיות גם במדת הרחמים וגם במדת הדין, כי במדת הרחמים יתגבר רחמי הקב"ה על בני ישראל לנצח את אויביהם ושונאיהם של ישראל, ולהכניעם תחת כח הקדושה עד שתכלה כל הרשעה כולה, אך מאידך אין די במדת הרחמים לבד, כי במדת הרחמים לבד, תתעורר מדת הרחמים גם על שונאיהם של ישראל, לכן אף שגאולתן של ישראל היא על ידי מדת הרחמים, אך זקוקים באותו עת גם למדת הדין, כדי שלא תתעורר מדת הרחמים על שונאיהם של ישראל. אך מאידך באותו עת ששורר גם מדת הדין בעולם, שרניים בני ישראל בסכנה גדולה, כי מכיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים (נבא קמא ס' ע"א),

(9)

ולא נתן לנו את התורה

Commentator
Mesach Selig
Haggadah

(22)

Had he brought us before Mount Sinai but not given us the Torah, it would have sufficed for us. This raises an obvious question. If we had not received the Torah at Mount Sinai, then what would have been the purpose of gathering there? What would we have gained without the Torah?

Many answers are given, some of which are as follows:

- 1) The feeling of unity and oneness, which we felt as a people when we stood together at the foot of Mount Sinai, would have in itself gained for us great spiritual reward.
- 2) Just being in the presence of the *Shechinah* — the presence of God — as we witnessed the awesome display of Hashem's Glory, would have been rewarding in itself.

But the truth is that the Baal Haggadah is not suggesting that the Torah would not have been given on Mount Sinai *at all*, but rather that it might not have been given to us exclusively, but we might, instead, have had to share it with other nations. This also would have sufficed, but how much more grateful are we that Hashem chose us to be the sole recipients of His most precious gift.

Other explanations of the "לנו" factor are given. For example, we know that it is a fundamental principle of the Torah that לא בשמים היא, the Law is not in Heaven. Hashem Himself gave man the right to decide on matters of halachah, according to the statement in the Torah that אחרי רבים להטות, we are to follow the majority decision, as rendered by the *Bais Din*; even heaven itself is bound to uphold this decision. Thus the Baal Haggadah is saying: If You had not given us the power of decision-making, but retained the right of rendering decisions in heaven, this also would have been sufficient for us and we still would have been grateful for receiving Your Torah.

We can also explain the statement "If He had not given us the Torah" in a different way. The Medrash tells us that when Moshe Rabbeinu received the Torah, he offered the blessing: ברוך אשר בחר בתורה הזאת, *Blessed are You for choosing this Torah*. This raises the question: did Hashem, then, have the choice? Was there another Torah which He could have selected? In the *sefer Mishmar HaLevi'im* the following explanation is given. The Radvaz states that it is an accepted principle that the vowels of the Torah can be traced all the way back to Sinai — הלכה למשה מסיני. Moshe taught us how the Torah was to be vocalized. Thus the Torah was given to us without vowels, and the pronunciation of the words was handed down to us by oral tradition.

This answers a most perplexing question. We are told that Moshe Rabbeinu ascended to heaven in order to take possession of the Torah.

The angels wanted the Torah to remain in heaven, until Moshe confronted them with the argument that the Torah recounts the story of the Exodus, and the mitzvos, which were subsequently commanded in order to commemorate the Exodus. "Were you slaves in Mitzrayim?" Moshe asked the angels. "Did you go out of Mitzrayim? Surely the Torah is applicable to human beings, and belongs on earth and not in heaven."

The obvious question is: were not the angels themselves aware that the Torah referred to human events and obligations? Why, then, did they want the Torah? How could it have applied to them? The answer must be that had the angels retained the Torah, since it was written without vowels, they would have interpreted the words differently and in a way that applied to them and their non-corporeal level of being. It was only when Moshe pointed out to them that Hashem desired to

וזקקים הם לזכות מיוחד, כדי להינצל ממדת הדין, ולהפוך את מדת הדין ששורה על אומות העולם, למדת הרחמים לישראל.

והנה כבר אמרו (מגילה י"ז ע"ג) כי הנשים רחמניות הן, ומעוררות מדה הנחמים, ואמרו שם כי לכן שלח יאשיהו המלך שליחים לחולדה הנביאה ולא לירמיה הנביא, כי הנשים רחמניות הן, וביקש יאשיהו המלך שתתנבא ברחמים. ומעתה יתבאר כי מה שגאולתן של ישראל היא על ידי נשים צדקניות, לפי ייחוד רחמניות ומעוררות מדה הרחמים על ישראל, וינצלו ממדת הדין שהקב"ה נוהג בו באותו עת עם אומות העולם.

ומבואר שפיר מה שאמרו שבשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, כי אף שבודאי היה להם זכויות לבני ישראל במצרים, אך מכל מקום היו זקוקים למדת הרחמים מיוחדת, שלא תשרה עליהם מדת הדין ששורה על אומות העולם באותו עת, לכן נתעורר מדת הרחמים עליהם בשכר נשים צדקניות שהן רחמניות, וזהו שאמרו חז"ל בשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו מצרים.

ובזה יובן כי מכיון שהכה הקב"ה את המצריים במכת בכורות במדת הדין, וכמו שאמר הכתוב (יג, ט) ועבר ה' לנגוף את מצרים, והיו בני ישראל זקוקים לרחמים גדולים, שלא לתת למשחית לבוא לתוך בתיהם ח"ו, הוכרח להתעורר עליהם מדת הרחמים כדי שלא ינזקו ממדת הדין, והתעוררות זו של

מדת הרחמים, היתה בשכר נשים צדקניות שבדור. ויובן בזה מה שאמרה תורה, שרק בכורות מאם יתקדשו בקדושת הבכורה ולא בכור מאב, כדי לקבוע זכר לנס זה, שבשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, ובכח שעוררו את מדת הרחמים בזכותם, לא שלטה מדת הדין על בני ישראל במצרים, ונגאלו ממצרים.

10

have the Torah interpreted in the way that we have received it, that the angels conceded that the Torah belonged on earth. Thus, perhaps the Baal Haggadah is saying "had You not given us the Torah" to be read as we read it, but had You rather given it to the angels to be vocalized and understood by them, even then we would have been grateful.

פסח שהיו אבותינו כו' על שום שפסח. יקשה בכאן דבשלמא במצה יש זכר שלא הספיק בציקים של אבותינו להחמיץ אבל באכילת בשר טלה אין זכר לפסח. ונראה כיון דנס הפסיחה היה באותו פעם מחמת קיום מצותו ית' בשחיטת הטלה ובאכילתו א"כ יש זכר באכילתו שע"י אכילה כזה היה לנו נס הפסיחה:

והנה בכאן טען האדון מהר"א ז"ל כי ברוב המכות היה הפלאה בין ישראל למצרים כמו בערוב ודבר דכתיב והפלא ה'. ולדעת חז"ל בכל המכות היה הפלאה. ולא היה בישראל ולא נעשה שום סימן בנתינת הדם על המשקוף שלא ילקו ישראל עם המצרים ואמאי הוצרכו דוקא במכת בכורות לסימן. וכן בקריעת ים סוף שנטבעו המצרים ולא ישראל בלי שום סימן וגם לא נתקן שום מצוה לדורות על שום הפלאה שנעשה רק על מכת בכורות הוצרכו לסימן ונצטוו גם כן במצוה לדורות בפסח וקידוש בכורות. וכתב שהוא הפלא ופלא בעיניו:

למה שנראה לי בזה. הוא בהיות כי כל המכות מלבד מכת בכורות לא היה ע"י הקב"ה בעצמו רק ע"י משה וע"י אמצעים. וידוע שהמערכת משועבד ונכנע לנביאים ולשלימים כמו שמצינו שנקרעו המים לר' פנחס בן יאיר ואפילו לטייעא שנחלווה עמו ע"פ מאמר התנא שאמר פלוג נמי להאי אף שלא היה ראוי. וכן נמצא מאמר מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק וכן חמרא דר' זירא בב"ק שאכל הארי כל הבהמות וחמרא דידיה ניצול. וכן בתענית דבשיבכותיה דרב לא הוי דברא ואין הפלאה גדולה מזו רק שהטביע הקב"ה בכל מערכת השמים שיהיה פחד הצדיקים עליהם כמו

שהטביע הפחד בבהמות מאדם. וכל מה שגוזר הצדיק על המערכת כן יקום כיהושע שאמר לשמש בגבעון דום. ומכ"ש שיהיה זה במשה לומר לים פלוג עצמך לישראל כמו ר' פנחס בן יאיר שאמר פלוג להאי וכן בכל הדברים שעשה כמו בהפכת מים לדם למי שאמר משה שיעשה לזה דם כן יקום כמו שמצינו להתנאים שגזרו שאצל זה ידלק החומץ כמו שמן. ואצל שאר אנשים לא היה החומץ יכול להדליק וכהנה רבות. אבל במכת בכורות שהיה ע"י הקב"ה בעצמו ושופט כל הארץ לא יעשה משפט ומדת הדין צווח הללו עובדין ע"ז והללו עובדין וכו'. לכן הוצרך לצוותם בפסח למען יכניסו עצמן בסכנה עצומה בשחיטת הטלה של פסח שהיה אלהי מצרים בשביל קידוש שמו יחברך שיהיו ראויין לנס בדבר שנעשה ע"י יתברך בעצמו ולא יהיה מקום להמקטריגים לקטרג. וכן הוא ברעיא מהימנא בזהור פ' בא ד"ל ולא יתן המשחית אי קב"ה הוי קטיל בלחודוי אמאי כתיב ולא יתן המשחית אלא ודאי קב"ה הוי קטיל ומשחית הוה אזיל לאשכחה עילה לישראל וכיון דחמי וכו' ע"ש שהאריך הרבה ומבואר שם שעיקר השבח הוא כמה שהמציא הקב"ה מקום שלא יהיה פ"פ להמקטריגים להסטיין כל זה נצטוינו ע"ז במצוה לדורות נגד דבר שנעשה ע"י הקב"ה בעצמו בכבודו וזהו דבר שאין לו ערך כלל ונס כזה לא נעשה בשום פעם אף שעושה לנו נסים ונפלאות עד אין מספר מכל מקום הכל ע"י אמצעים אבל בכאן שהיה ע"י בעצמו לזה ראוי שנעשה זכר לדורות בקידוש בכורות וכפסח לזכר דבר שנעשה בכורות שזה א"א להיות רק ע"י הקב"ה בעצמו כי הוא המבחין בין טפה של בכור:

The problem is: This is exactly what had been happening with *all the plagues until now!* The Torah states explicitly on a number of occasions that Hashem differentiated between the Jewish People and the Egyptians and ensured that no plague affected the Jews. In a sense, therefore, Hashem had already "passed over" our houses on nine previous occasions.

(23)
מ
24
ע"י
מ

(24)
ע"י
מ

(25)
R Bensta-
Heggelul

(11)

(26) מ ע

Why would we expect this plague to be any different? Why would the Jews need to take extra protective measures in order to ensure that they were not affected by the killing of the firstborn? Moreover, why is the fact that they were spared marked every year through the eating of the Pesach offering?

The answer lies in the unique nature and purpose of this final plague. The first nine plagues were brought upon the Egyptians as punishment for persecuting the Jews. That being the case, there would be no reason whatsoever to expect that their victims would also be affected by those plagues.

The tenth plague, however, did not occur solely in order to punish the Egyptians. It was this plague that fundamentally removed the Jews from their idolatrous environs and bestowed upon them the elevated status as Hashem's People. Given the nature of this plague, it was incumbent upon the Jews themselves to actively repudiate the idolatrous practices of their neighbors in order to demonstrate their rejection of idolatry. This separation was all the more crucial given that, over time, many Jews had themselves engaged

in these practices to some degree, as is mentioned in the Prophets.¹⁵³

This rejection was demonstrated by the Jewish People taking a sheep — an object that was deified by the Egyptians — slaughtering it, bringing it as an offering before Hashem, and then consuming the offering.

Indeed, many laws that are unique to the *Korban Pesach* relate to this public repudiation of the Egyptians' idolatrous practices.

Whereas other offerings may be cooked in any manner desired, the *Pesach* must specifically be fully roasted. Why? When meat becomes fully roasted, the aroma carries a great distance. Anyone passing by the Jewish neighborhoods that night would be left with no doubt that there was meat of some sort being prepared by the Jews.¹⁵⁴

Additionally, the *Pesach* must be roasted whole and no bones may be broken. This means that there will be no mistaking this sheep roasting on the spit for another animal.¹⁵⁵

The original *Pesach* offering in Egypt contained an added element: It had to be set aside as an offering four days before being offered. This gave the Egyptians enough time to become fully aware of what the Jews intended to do to their deity, and made the confrontation between these two groups unavoidable.

Thus, the national rejection of Egypt's idolatrous practices is what lies at the heart of the *Pesach* offering. The fact that Hashem endorsed and accepted the position of the Jewish People, and deemed them worthy of becoming His nation, was — and remains — a cause of celebration that is marked by the offering and eating of the *Pesach*.¹⁵⁶

יִתְיַאֲשׁ כִּשְׂהוּא ח"ו בַּעַת צְרָה לֹמֵר
שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ תְּשׁוּעָה, וְכֵן לֹא יִסְמוֹךְ
כִּשְׂהוּא עַל פִּסְגַּת הָעוֹשֵׁר וְהָאוֹשֵׁר
שִׁיְהִיָּה לוֹ כֵּן לַעֲוֹלָם, שֶׁאֵף לִשְׁעָה לֹא
יִוָּכַל לִסְמוֹךְ, וְצָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל לַהֲשִׁי"ת
שִׁישְׁמֹר מֵה שְׁנָתָן לוֹ שִׁיְהִיָּה לוֹ,
כְּפִירוֹשׁ יְבָרְכֶךָ וְיִשְׁמְךָ שֶׁבְּבִרְכַּת
כְּהֻנָּיִם.

וּמִמְרֹר יִלְפִינָן שֶׁאֵף בְּמִדֵּינָה הַיּוֹתֵר
טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל יֵשׁ לְחוֹשׁ שְׁפִתָּאֻם
יִמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם, כִּי גַם בְּמִצְרַיִם
הָיָה רֹב הַטּוֹבָה מִתְּחִילָה וְאִח"כ
"וּמִמְרֹר", וְלָכֵן לֹא יִסְמוֹךְ עַל הַרְשׁוֹת
שֶׁנִּמְצָא שָׁם, וְיִתְפַּלֵּל לַהֲשִׁי"ת
שִׁיְחַיֵּשׁ לָנוּ הַגְּאוּלָּה הָאֲנִיחִית ע"י
מִשִּׁיחַ צְדָקָנוּ בְּמַהֲרָה.

(27)
ע 3
ע 1

(12)

יִקַּן וְנִבְלִיאֵל הִנֵּה אֹמְרִי: כָּל שְׂלֵא
אִמְרֵי שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלָיו כִּפְסַח לֹא
יֵצֵא יְדֵי חֻקְתּוֹ

ע"י התכלית שיש לנו מחג הפסח פ

"נִלְ שֵׁלֵא אִמְרֵי פִּסַּח מִצָּה וּמִרֹר"
וְנִלְ הִנֵּה אֵף שֶׁאֵין לֹמֵר הַטַּעֲמִים
וְנִלְ הַמִּצְוֹת, מִשׁוּם שֶׁהַדִּינִים בְּרֹב
וְנוֹצְוֹת אֵינָם שׁוִים לְפִי הַטַּעֲמִים,
אֵף הַטַּעֲמִים הָאֲמִיתִיִּים, וְהוּא
וְיִשׁוּם שִׁישׁ עוֹד טַעֲמִים נִסְתָּרִים,
וּמְפֹרֶשׁ בְּגַמ' (סְנֵהֲרִין כֹּא ב) שֵׁלֵא
וְוֹגְלוֹ טַעֲמָן שֶׁל מִצְוֹת לְבַד שֶׁל "לֹא
יִרְגֵּה" שֶׁנֶּאֱמַר בְּמֶלֶךְ, וְא"כ הוּא
נִמְפֹרֶשׁ שְׁגַם טַעֲמֵי פִּסַּח מִצָּה
וְנִרְוֹר לֹא נִתְגַּלּוּ, וּמ"מ חַיִּיב לֹמֵר

טַעֲמִים אֵלּוֹ שֶׁאֹמֵר הַקְּרָא בְּהֶם,
וְצָרִיךְ לְהַבִּין.

וְנִרְאָה מִשׁוּם שֶׁהוּא הַתְּכַלִּית שִׁישׁ
לָנוּ מִחַג הַפִּסַּח לְכָל הַשָּׁנָה וְלַעֲוֹלָם,
שֶׁנִּדְעָ שֶׁהַשִּׁי"ת הוּא עוֹשֶׂה לָנוּ נִסִּים
לַעֲוֹלָם, בִּין שִׁידוּעַ לָנוּ וּבִין שֵׁלֵא
יְדוּעַ לָנוּ, לְמַשֵּׁל כִּשְׂאֹחַד הַלֵּךְ בְּדוֹךְ,
בִּין הַמֶּלֶךְ בְּרַגְלָיו וּבִין הַנוֹסֵעַ
בְּמֵאשִׁין [-בְּמַכּוֹנִית] וְלֹא אִירַע לוֹ
אִסוֹן, לֹא יִחְשׁוּב שֶׁהוּא בְּדוֹךְ טַבְעִי,
אֲלֵא שֶׁהוּא הִנְהַגָּה מִיּוֹחַדַּת מֵהַשִּׁי"ת
שֶׁנִּתְּנָן דַּעָה בְּלֵב הַמְּזִיקִים וְהַלִּיסְטִים
וּבְלֵב הַנוֹסְעִים בְּמֵאשִׁינַעַס בְּלֵא
אֲחֵרִיּוֹת בְּאוֹפֵן הַפֶּקֶר - שֶׁמִּצַּד זֶה
מִצְוֵי כַּמָּה הַיְזוּקוֹת וְרַצִּיחוֹת - שֵׁלֵא

יִהְיוּ אִזּוּ בְּדוֹךְ, כִּי צוּה הַשִּׁי"ת כֵּן כַּדִּי
לְשִׁמְרוֹ.

וְהָאִדָּם אֵינּוּ מְרַגִּישׁ בְּהִנְס
וּבִהְנַהֲגַת הַשִּׁי"ת לְהַצִּילוֹ אֲלֵא
כִּשְׁפֹּגַע בּוֹ מִזִּיק וְנִיּוֹל מִמֶּנּוּ,
וְכִשְׁפֹּגַע בְּמֵאשִׁין שֶׁלּוֹ בְּמֵאשִׁין אֲחֵר
וְיִצֵּא שֵׁלֵם, אֲבָל הָאֲמַת שְׁגַם כִּשְׂלֵא
רֵאָה כְּלוּם בְּדוֹךְ הוּא הִנְהַגָּה
מֵהַשִּׁי"ת.

זֶה יִדְעִינָן מִפִּסַּח אֲשֶׁר פִּסַּח עַל
יִשְׂרָאֵל וְהִכָּה אֶת הַמִּצְרַיִם בִּין
בְּהִיּוֹתָם בְּמִקּוֹמוֹת אֲחֵרִים בִּין
בְּהִיּוֹתָם בְּמִקּוֹם אֶחָד, אֵף שֶׁבְּמִקּוֹם
אֶחָד הִרְגִּישׁוּ בְּהִנְס יוֹתֵר מֵאֵם הִיוּ
בְּמִקּוֹמוֹת אֲחֵרִים.

וּמִמִּצָּה יִלְפִינָן שֶׁהַשִּׁי"ת אִי"צ
לְהַכְנִה זִמְנָן הַנִּיכָר, אֲלֵא שְׁפִתָּאֻם
נִכּוֹל לְהַבִּיא הַיְשׁוּעָה, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה
בְּמִצְרַיִם שֶׁהִיְתָה הַתְּשׁוּעָה עַד שֵׁלֵא
הַסְּפִיק בְּצִקּוֹ לְהַחֲמִיץ, וְלָכֵן לֹא

28) א"ס ק"ר

שְׁשִׁים בְּעִבּוּדֵיךָ

השמחה בעבודת ה' הינה דבר יסודי. עד כדי כך שנאמר בקללות: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה... ועבדת את אויביך וגו'" (דברים כח, מדמח), ומקשים: וכי הגלות באה רק משום חסרון שמחה?

וכתב הרש"ז מקלם זצ"ל (חכמה ומוסר ח"ב עמ' קמא) שני ציורים בזה:

השמח בקנין שקנה הלא ישמח רק אם קונה קנין גמור, ולא בדבר שאול. ונהנה כל העוה"ז שאול הוא אצל האדם, וגם הוא שאלה שזמנה בכל יום, ואעפ"כ אדם שמח בו כל כך. ובמצוה - שהנא קנין לעד ולעולמי עולמים - לא ישמח? זה לאות שלא קנה כלום; לא עשה מצוה כלל.

וכן נצייר אדם שהוא זקן ועיף ויגע, ויתנו לו סם שיחדש כנשר נעוריו - הלא ישמח בלי שיעור! וכך, השרוי בים של טמטום הלב, תרדמה של שטות, עייפות ויגיעה ברוחניות - והמצוה משפיעה לו שפע חדש של חיות משמי קדם - היתכן שלא ישמח? ואם אינו שמח, אות הוא שלא קיבל שפע חדש - לא עשה מצוה כלל. העובד בלי שמחה לא את השי"ת הוא עובד כי אם את עצמו.

29) רב ק"ס

30) הנהגה י"א

נ"ה) בענין שירה על נס יציאת מצרים. הנה לא מצינו שכני ישראל אמרו שירה כשיצאו ממצרים, ורק אמרו שירה אחרי קריעת ים סוף. וצ"ע אמאי, הלא איכא חיוב לומר שירה על הנס, וא"כ נתחייבו לומר שירה מיד כשיצאו ממצרים על הנס של יציאת מצרים.

ונראה לומר דכשנגאלו ישראל ממצרים יצא גופם מעבדות לחירות, אבל הלא המצריים גם שעבדו את נפשם של בני ישראל, והיו שקועים במצרים במ"ט שיערי טומאה, והגאולה נשלמה רק כשנפשם

נגאל גם כן. והנה בשעה קריעת ים סוף עדיין היו ישראל שקועים בטומאתן, כמו שמפורש במדרש (ילקוט בשלח רל"ח) שהיו מלאכי השרת תמהין לומר בני אדם עובדי ע"ז מהלכים כיבשה, ורק כשעלו מן הים אז יצאו מטומאתן. ודבר זה מפורש בקרא דכתיב (שמות י"ד, ל"א) וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וזה הי' רק אחרי קריעת ים סוף. ולפי זה מבואר למה לא אמרו שירה מקודם דכל עוד דלא נשלמה גאולתן עדיין לא נתחייבו בשירה, ורק אחרי שהאמינו בה' ונשלמה גאולתן, אז אמרו שירה. ולכן מיד אחרי ויאמינו בה' ובמשה עבדו, כתיב, אז ישיר משה ובני ישראל, רכיון דהאמינו בה' ובמשה עבדו מיד נתחייבו בשירה, ואז שרו מיד.

אזנים להם ולא ישמעו

צריכים ללמוד לשמוע. ואל יהי דבר זה קל בעינינו. רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל סיפר פעם כי ליד תחנת המשטרה הסמוכה לתי"ת "עץ חיים" בירושלים, היו עמודים עם שני אריות מעליהם. ופעם, בתקופת ילדותו של הגרש"ז, בלומדו בתי"ת "עץ חיים", אמר המלמד שלהם שאם האריות מעל העמודים הללו ישמעו מוסיקה, הם יתחילו לרקוד... [המלמד אמר את הדברים מן הסתם בכדי להכניס שמחה בליבות הילדים].

הילדים ב"עץ חיים" לא יודעים חוכמות. הם רצו הביתה, הביאו כלי-זמר וניגנו לפני האריות... אבל, שלא כמו שאמר המלמד, האריות לא החלו לרקוד... חזרו הילדים אל המלמד בטענה: הכיזד!

השיבם המלמד: הלא דברתי אמורה לכם, שאם האריות ישמעו מוסיקה, הם יפצחו בריקוד, אבל הבעיה שלהם היא שהם אינם 'שומעים'... אתם אמנם השמעתם להם, אבל הם אינם שומעים...

ומכאן נעבור אלינו - הברואים, שהבורא נטע בנו אוזניים לשמוע, עלינו לדעת כי כל דבר שאדם שומע משפיע עליו לטוב או למוטב, ולו תהא זו האזנה חלושה, בדרך-ארעי. וזאת נלמד מקל וחומר מהסיפור הבא.

מובא ב"אבודרהם" שהאדם ששימש כסנדק בברית המילה של הילד, צריך להכין לו, לילד זה

סודות המצוה שנערכה לאחר ברית המילה שלך... גאון מסוגו של ר' שלמה-זלמן אינו מוציא מפיו מליצות. מה מונח איפוא בדברים אלה? - שדברים שאדם שומע כשהוא בן שמונה נמים, עושים עליו רושם! אנשים, שדעתם ההיפך מדעת-תורה, אינם חוששים לדבר בסביבותיו של תינוק קטן דברים כאלה שלא היו רוצים שישמע בגיל מבוגר יותר. אבל, הגרש"ז גילה לנו שגם בגיל בה ד האוזניים שומעות והולטות!

רבי שלמה זלמן אויערבך

31) יצחק ק"ס

תשעה מי יודע תשעה ירחי לידה. ותמהו המפורשים מה יחוס יש בזה לישראל. ונלע"ד ומקורם אמינא מעם שהי' כהן גדול זורק בבהמ"ק על הכפורת אחת למעלה ושבע למטה, רהנה בעלה נבוא יסדו אנשי כנה"ג יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר וכו', וצ"ב השמונה לשונות. וראיתי בסידור אוצר התפלות שהביא בשם הגר"א זי"ע דלכן הזכיר שמונה נישות וקריבות, כי אחו"ל (בחגיגה י"ב ע"ב) מלכר בשבעה רקיעים יש עוד רקיע א' למעלה מהשבעה והוא למעלה מראשי חיות ושם חביון עוון, וע"י עונותינו שרבו נסתלק השכינה למעלה לרקיע הח', עכ"ד בקצרה, ע"ש בע"י שביאר כל תיבה מהח' תיבות. וע"כ ביוהכ"פ כשהכ"ג מכפר על ישראל ורוצה שיתקרב הקב"ה אל ישראל מרקיע השמיני עד למטה, ע"כ זורק אחת למעלה דהיינו נגד רקיע הח', ושבע למטה נגד שבעה רקיעים שירד הקב"ה למטה לארץ אלינו ויאיר פניו אתנו סלה והכין. והנה אחו"ל (תענית ב' ע"א) דמפתח של חיה הוא ביד הקב"ה. ע"כ שם הקב"ה בשבע הבריאה שיהי' תשעה ירחי לידה, שהקב"ה יורד משמונה רקיעים לארץ שהוא התשיעי ופותח את החיה היולדת שתלד. וא"כ כאלה תשעה ירחי לידה מרומז רבר גדול שהשי"ת יורד למטה מכל הח' רקיעים ופותח פתח החיה וא"כ התשעה ירחי לידה הוא דבר גדול.

(סיוול בפרס ח"ב, אות ת', סי' א')

13